

האקדמיה ללשון העברית

מי צריך מינוח עברי

רונית גדיש

כינוס בראשון לציון, י"ג בשבט תשע"א, 18 בינואר 2011

המינוח העברי – נושא הרצאתי כאן – הוא אחד המפעלים המבורכים שהולידו התחייה הלאומית והתחייה הלשונית, שמלאו לה לפי הספירה המקובלת מאה ועשרים שנה לא מכבר. ואמנם יתרונו היום שאנחנו יכולים להביט על העברית החדשה בכלל ועל מפעל המינוח בפרט ממרומי י"ב העשורים האלה, ולא זו בלבד אלא שלרשותנו עומדים כלי עיון וחיפוש בכל אותם טקסטים שתועדו ומוחשבו, ומקלים עלינו את מלאכתנו.

בהרצאתי אני מבקשת לשתף אתכם בכמה הרהורים על דרכם הנפתלת של מונחים עבריים מחדשים אל מרכז ההווה הלשונית ובשאלה מה נוכל ללמוד מן הפרספקטיבה של העבר על מצב העברית היום ובעתיד.

טקסטים גדושי לעז

איך נראתה העברית – למשל – בשנת 1933, כלומר לפני כשמונים שנה, בעיני אברהם שלום אורלאנס בתארו את רשמיו מן הלשון בארץ ישראל? במאמרו שפורסם במדור "לשונונו לעם" בעיתון "הארץ" בט"ו בטבת תרצ"ג, 13 בינואר 1933 ("עברית וארץ-ישראלית (רשמי לשון בארץ ישראל)"; שפה קמה, קטע 33), הוא מצטט מלשון הדיבור שקלטו אוזניו:

- נותנים **שוואונג**
- עושים **טשארדזש לבאטיריה**
- מחדדים את **הסופאפים**.

ושיא השיאים הוא ציטוט מחשבון של אחד מבתי המלאכה העבריים שנפל לידי:

- 3 **לגרים קומפלקט** ;
- **וליקים** בשביל **הרוליקים** ;
- **שטוף, ביסקא ושטנגה** בשביל המרסס.

הכותב אינו מלין על היעדר מונחים עבריים אלא על הכישלון בהשלטתם בקרב בעלי המקצוע, והוא קורא לוועד הלשון להילחם בתופעה שהוא מכנה אותה "ממזרות לשונית". האם נוכל לנחם את הכותב ולומר שכעבור שמונים שנה חל שיפור במצב?

לכאורה לא! שהרי גם בלשונונו היום נוכל למצוא התנסחויות גדושות לעז. הנה כמה דוגמאות שנלקטו מאתרים במרשתת:

ניסיתי לתת **סטרטר** כשהאוטו משולב לראשון... נסעתי ככה 100 מטר כאשר **הקלץ'** לחוץ... פשוט אין **קלץ'**... כאשר **הגיר בניוטרל** הכל בסדר חוץ מה**דרייבשאפט** שהולך **לטרנספר** שלא מסתובב כלל. (אתר גיפאים)

האקדמיה ללשון העברית

ובתחומים רוחניים יותר :

• בספרו **הפרדיגמטי והפנורמי** מציע הכותב, מתוך **פרספקטיבה תיאורטית** רחבה, פרשנות **רדיקלית** של **ההיסטוריוגרפיה ההגמונית** של הספרות העברית **המודרנית**.

וגם :

• בחודש הבא ייפתח... **קורס**... בשם **מבוא לטרנספורמציה : קורס אינטגרטיבי** המתמקד בתהליכי צמיחה מתוך גישה **הוליסטית** להתפתחות **פסיכו-רוחנית**.

• **האפליקציה** החדשה... מאפשרת לקיים **וידיאו צ'אט** שבו משולבים **אפקטים ויזואליים**.

• באמצעות שלל אמירות **פרובוקטיביות**, **לוק** של ילד פרוע ו**סטייל** שהפך להיות מוקפד יותר ויותר, הוא עיצב לעצמו **פרסונה** שלמה והפך להיות... **סֶלֶב רוקנירול** של ממש...

אם כן לכאורה שום דבר לא השתנה. מה בכל זאת קרה כאן במאה ועשרים השנים האחרונות בתחום המינוח העברי?

על מצב העברית אז והיום

בשנת תרנ"ג (1893) הגיע אשר צבי גינצברג, הוא אחד-העם, לביקורו השני בארץ ישראל. התרשמותו מבתי הספר העבריים "המתפארים ביותר ברוחם הלאומי" וה"רואים את הרוח הזה בדבור פה בלשון עברית ובלמוד כל המדעים גם כן בעברית" הייתה קשה, כפי שהוא מתאר ברשמיו בעיתון המליץ. לדבריו המורים והתלמידים "יגמגמו בלשונם... מחסרון מלים ומבטאים [=ביטויים]", "והשכל הרך של הילד [...] ירגיש עוד בְּיָתֵר עוז את הכבלים המלאכותיים אשר ישם עליו הדבור העברי" ו"באין לו [למורה] יכולת לבאר כראוי את הענינים גם בעל פה – כי הביאור הזה בשעת הלמוד הוא גם כן בלשון עברית – יוצאים הילדים מבית הספר בידעות צנומות ומקוטעות, וכל רכושם הרוחני הוא אוצר מלים עברי עם איזו קרעים מענינים שונים, עברים וכלליים, שלא נקלטו היטב במוחם".

חלפו כשמונה-עשרה שנה מאז אותו ביקור עגמומי. השנה שנת תרע"ב (1912). שוב בא אחד העם לביקור בארץ ישראל, וקשה שלא להתרגש מתיאורו בפעם הזאת :

ראיתי את העבודה החנוכית בא"י בראשיתה [...] ולא נתנני אז לבי להאמין, כי אלה המורים היחידים, אשר נשאו בלבם את האידיאל הגדול של חנוך עברי בלשון עברית והתחילו להגשימו במעשה בכוחם המצומצם, – כי הם יצליחו באמת לחולל "מהפכה" רוחנית כזו בעולמנו. אבל יחד עם זה ראיתי אז גם את התשוקה הגדולה שבלב האנשים האלה להשגת מטרתם ואת בטחונם הגדול בהצלחת מפעלם, – ואמרתי: "מי יודע? אולי יגדל כוח הבטחון הזה לעשות נפלאות". עתה באתי וראיתי, כי באמת עשה ה"בטחון" נפלאות. "חנוך עברי בלשון עברית" אינו עוד "אידיאל" בארץ ישראל, אלא עצם החיים, חזיון טבעי, שמציאותו מוכרחת, ובטולו לא יצויר עוד.

האקדמיה ללשון העברית

את מהפכת הדיבור העברי ואת הפיכת העברית ללשון אופפת כול ליווה מן ההתחלה הצורך במונחים עבריים. וכפי שתיאר זאת אסף ענברי במסתו על מצבה של השפה העברית בימינו:

מחוזות שלמים של המציאות היו אז מחוץ לטווח השגתה של העברית, חפצים, מכשירים, מקצועות, מונחים, מוסדות, יחסים, רגשות. המפעל הציוני פרץ אל המחוזות האלה כשהקים כאן חקלאות, תעשייה, תרבות, מדע, כלכלה, תקשורת, מערכת פוליטית, מערכת משפטית, צבא, רפואה, תחבורה, מוסדות חינוך. כל אלה דרשו והולידו מלים בעברית.

בסוף המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, לצד שחרורה ההדרגתי של העברית מכבלי הניסוח והתחביר שאפיינו את הסגנון העברי של לשון ההשכלה – הוחל במפעל אדיר של מינוח עברי, שחלקו היה ספונטי וספורדי (ויסולח לי על המילים הלועזיות) וחלקו היה שיטתי וממוסד. מכיוון שפתחנו במונחים הקשורים לרכב ולמכונאות הבה נעקוב אחר כמה מונחים מן התחום הזה:

גלגולה של מכונית

נתחיל מן המכונית, חידושו של איתמר בן-אב"י. המכונית יצאה לדרכה כחלק מצירוף מילים: "עגלה מכונית" (מכונית כאן היא שם תואר מן המילה מכונה). בעיתון "השקפה" מיום 14 בנובמבר 1905 מתוארת התרחשות לפני בית כנסת בברלין ביום הכיפורים, מעניינת כשהיא לעצמה, ובין היתר נזכרות שם "עגלות מכוניות":

בְּרֵאִינוּעַ.

זמן התמינות המוצגות הוא: יום הכִּפּוּרִים בשעה 10 לפני הצהריים

א. ברלין.

לפני בית הכנסת ברחוב ארנינברג.

טפפ טפפ טפפ! נשמע בקול תרועה לכל ארך הרחוב. ואחרי נסיגים

חמון הולכי בטל העומדים בכניסיה לפני שער בית הכנסת. חמש עגלות מכוניות

באות ועומדות לפני השער הראשי. אדונים מקשטים באיתות כבוד, וגברות

לבושות שמלות משי יורדות מהענלות. ילדות קטנות מגישות להם זרי חבצלות

ושושנים, אבל האדונים אינם קינים את הפרחים כאמרם כי הם נקטפו מאתמול

ואינם רעננים כל כך. הם עולים על המדרגה, מניחים את מחזוריהם המכרכים

בכריכות מזהביות ומהדרות מאד על רפי עץ עשויים לזה, מוציאים מכיסם את

פתקאית הכניסה. שוער לבוש תלכשת רשמית, שפניו הסיים מאד לפני יהודי,

עושה במספרים נקב בכל פתק ופתק.

האקדמיה ללשון העברית

בעבור שנים אחדות התקצר הצירוף ונהיה ל"מכוננית", כפי שאפשר להיווכח מן הידיעה שלהלן, שהתפרסמה בעיתון האור בעריכת א' בן-יהודה, מיום 6 ביוני 1912:

העגלות המכונניות בניוירק.

לרגלי האסונות התכופים הבאים מפאת מרוצתן החזקה של עגלות החשמל נאספה בניוירק אספה לדון בדבר אחיות אמצעי שמירה וגם לצוות על בעלי המכונניות לבלי לשטף כל כך במרוצתם.

לאספה בא גם בא כה טאת בעלי המכונניות וזה השתדל להפך את האשמה דוקא על ראשי האנשים והילדים הנדחקים כמו בכונה אל תחת אפני המכונניות:

אולם האספה התיחסה לדבריו בשאט נפש הראוי. ביחוד דבר כנגד בעלי המכונניות היהודי ר ז ב ר ט ל ו י שחעיר התרגשות עזה בין הנאספים בהזכירו את העובדא שמרכיב חללי המכונניות מחללי המיניק אשר בגללם רעש כל העולם. הוא הראה במספרים על אמתות הנחתו.

במקביל למילה העברית 'מכוננית' שימשה בתקופה זו ועוד זמן רב אחר כך המילה "אבטומוביל" או בגרסתה האחרת "אוטומוביל", כפי שאפשר למצוא למשל בעיתון "דבר" משנות השלושים:

מצב ההובלה באוטומובילים בא"י

(לאור הרצאת ועדת החקירה של הממשלה)

דבר. 23 בדצמבר 1931

בתחרויות אבטומובילים

ד ו ט א , 13. בפירוש אבטומובילים תפס אתמול קארציוולח הגרמני ב"סרצ" דס באנו" את המקום הראשון ורוואסאי" אך במכוננית של "אוטו איניון" — את השני.

דבר. 19 בספטמבר

לימים קוצרה ל"אוטו" ומילה זו מלווה אותנו עד היום הזה בעיקר בלשון הדיבור.

האקדמיה ללשון העברית

בד בבד נכנסה לתמונה עם השנים המילה המקראית **רכב**, קיצור מן הצירוף "פְּלִי רכב", ולעתים דומה שהיא מורישה הן את האוטו הלועזי הן את המכונית המחודשת.

פעדאל ודוושה

עוד דוגמה מרתקת של מילה שעשתה את דרכה אל מרכז הווייתנו הלשונית במהלך ארוך ואטי היא "דוושה" חלופתה העברית של פדאל.

עדות על ראשית דרכה מזדמנת לנו במדור "לשונונו לעם" ב"הארץ". בקטע בשם "תשובות לשואלים" מיום ט"ו בסיוון תרצ"ו, 5 ביוני 1936 (שפה קמה, קטע 181). שואל פלוני: "מה שם החלק של מכונת תפירה או פסנתר שקוראים לו בלעז **פעדאל**?" המשיבים עונים בפשטות: "פעדאל בעברית דְּוֶשָׁה", ומפנים למילונים בני התקופה.

שבועיים לאחר מכן מובא במדור מכתב למערכת של המילונאי יהודה גרזובסקי (כ"ט בסיוון תרצ"ו, 19 ביוני 1936; שפה קמה, קטע 185), ולדבריו הוא הראשון שהביא את המילה במילוניו, כבר בתרנ"ט. הגדרתה במילונו הַמְּלוֹן הַעֲבְרִי משנת תרע"ט (שדוד ילין השתתף בעריכתו) היא: "מדרס שתחת מכונה להניע על ידו את אוֹפֵן המכונה".

המילה דוושה, שלקוחה מן הארמית של התלמוד הבבלי – ושם במשמעות של דריכה ורמיסה – במקביל לְדִישׁ העברית – קיבלה כנראה לקראת סוף המאה התשע-עשרה את תפקידה העברי המוחשי, ונקלטה במילונים העבריים של ראשית המאה העשרים. ומה קורה לה היום, כחלוף מאה? נראה שהיא עדיין נאבקת בפדאל, בעיקר בלשון המדוברת, עם כמה סימנים מעודדים. בִּמְכוּנוֹת כבר שולטת הדוושה (דוושת הגז, דוושת הבלמים), גם בִּמְכוּנוֹת התפירה, ואילו בַּפְּסַנְתֵר עדיין מדברים על פדאלים. ומה באופניים: תלוי את מי שואלים. ומכל מקום ככל שרבים המְדוּוֹשִׁים, הולכת הדוושה ומכה שורשים. נותרה סירת הפדאלים – זה מקרוב באה – וזעיר פה זעיר שם גם היא נעשית לסירת דְּוֶשׁוֹת.

צמדי מילים – לועזית ועברית

כמו המכונית והאוטו, הדוושה והפדאל, יש עוד זוגות רבים של עברית ולועזית בכל אשר נפנה, גם בתחום הרכב והתחבורה, כגון **בלמים** ו**בְּרֶקֶס**, **מַצֵּת** ו**פְּלָאג**, **מצמד** ו**קלאץ'**, **מגבים** ו**וישרים**, **נקר** ו**פנצ'ר**, **גיר** ו**הילוכים**, **צינור פליטה** ו**אגוז**, **מסוף** ו**טרמינל**, **מדרג** ו**הייררכייה**, **מיזם** ו**פרויקט**, **חלופה** ו**אלטרנטיבה**.

אם כן לפנינו תופעה רווחת: המילה המחודשת והמילה הלועזית חיות בלשונונו זו לצד זו לאורך זמן – שנים, עשרות שנים ולעתים עשרות רבות. קליטתה של המילה העברית החדשה עשויה להיות הדרגתית ואטית למדי עד שהיא כובשת את מקומה, ואילו המילה הלועזית – עשויה להמשיך ולהתקיים לצד המילה העברית, או לצמצם את עצמה בהדרגה עד שהיא מפנה את מקומה לחלוטין. ואכן אם לפני שנים עוד אפשר היה לשמוע **טמבון**, **קוגלגר** ו**טאייר**, הרי כיום יש לנו רק **פגוש**, **מסב** (**כדורי**) ו**צמיג**; **הדחפור** העברי דחק את ה**בולדוזר** בעיקר לשימוש המושאל, ומי כיום יודע שה**מלגזה** הייתה פעם **קלארק**?

האקדמיה ללשון העברית

האם יש הסבר מדוע צלחה דרכם של ה**צמיג** וה**מסב** יותר מדרכם של ה**דוושה** וה**מצמד**? לאו דווקא. אבל מן הדוגמאות האלה נוכל ללמוד: לכל מילה מחודשת דרך משלה לבוא בקהל המילים המשמשות. יש שהדרך קצרה ומהירה, יש שהדרך ארוכה ונפתלת, ויש שהמילה אובדת בצד הדרך. כך הוא החידוש **מגורת דלק** ל"טנק דלק" שנקבע במילון המכונית משנת תשט"ו. הוא לא נקלט, אבל במקומו יש לנו צירוף עברי לא פחות: **מכל דלק**. גם **תושבת** שנקבעה כתרגום ל"שאסי" נותרה בדפי המילון, ובמקומה נוצרה המילה היפה **שלדה**.

מלאכת המינוח

המשא ומתן בין המונחים הלועזיים ובין המונחים העבריים המחודשים נמשך כל העת וגם כיום. שהרי העולם הגדול מייצר ללא הרף מכשירים ומוצרים, מפתח טכנולוגיות חדשות, מציע תאוריות ושיטות פעולה – והכול מלווה במינוח המגיע אלינו בשפה זרה. כנגד שטף הלעז הזה העברית מעמידה חלופות משלה.

חידושים רבים נוצרו ונוצרים מחוץ לאקדמיה, והם עדות לחיותה של העברית. למשל: **זָכֵן**, **זָכֵן**, **זָכֵן**, **מִיָּזָם**, **נְגִישָׁה**, **נְגִישוּת**, **שְׁדָרוּג** ו**רְכָב שְׂטח**. חידושים אחרים הם פרי פעולותיהן של ועדות מינוח מקצועיות באקדמיה.

מלאכת המינוח היזומה כרוכה בהתלבטות לא קלה אם לקבוע מונח עברי או להותיר את המונח בלועזיותו. בין היתר נשקלות השאלות האלה:

- עד כמה המונח הלועזי מושרש?
 - באיזו מידה הוא בין-לאומי?
 - האם הגייתו נוחה או זרה לעברית?
 - האם נגררים אחריו פעלים ושמות תואר?
- וגם אם כל השאלות מוליכות לצורך בקביעת מונח עברי – השאלה המכרעת היא:
- האם החלופה העברית נוחה, קליטה וקולעת?

נווטן, אכן ועדכן

אדגים את השיקולים ואת דרך העבודה של ועדות המינוח בכמה מונחים שחודשו בעת האחרונה.

שלושת המונחים שבותרת מייצגים שלושה יישומים של טכנולוגיה אחת, הקרויה בפי כול **GPS**, וליתר פירוט: **global positioning system** ובעברית **מערכת אפון עולמית**. ישראלים רבים אומרים גיי-פי-אס ומתכוונים להתקן הניווט ברכב, אלא ששמו המלא בלעז הוא **GPS navigator**, והוא כאמור רק אחד היישומים. **navigator** הוא נווט, ואכן קובעי המונחים התלבטו בין **נווט לניוטן**, וסופם שהכריעו בהצבעת רוב בעד **נווטן** כדי להבדילו מן האדם שמומחיותו ניווט. היישומים האחרים בתחום התחבורה הם **האָפֵן** וה**עֵדְכָן**. **האָפֵן** (**locator** בלעז) קובע **היכן** הרכב נמצא, ואילו **העֵדְכָן** מעדכן מתי – למשל – יגיע האוטובוס לתחנה, וכל זאת בתנאי שמותקן בקלי הרכב מכשיר המקושר לאותה מערכת לוויינית. וכך ממונח מעורפל ובלתי שקוף בעליל – **GPS** – נולדו שלושה מונחים עבריים ברורים ונבדלים.

האקדמיה ללשון העברית

משקל, סיומת, הלחם

יתרונה של המילה העברית שהיא בנויה מרכיבים מוכרים וידועים לדוברים – השורש והמשקל למשל, ההופכים גם מילה חדשה למוכרת למחצה. משמתחדש מונח אחד במשקל מסוים מתחדשים בעקבותיו מונחים נוספים באותו המשקל בשיטת "חבר מביא חבר", וכך נוצרת בתחום מקצועי מסוים סדרת מילים שוות משקל: כך בתחום התחבורה יש לנו **מַחְלָף**, **מַסְעָף**, **מַעְקָף**, **מַתְחָם** ועוד, ולאחרונה התחדש במשקל זה **מַחְפָּר** (רמפה, כביש חיבור במחלף).

משקל אחר שנשא חן בעיני אנשי התחבורה הוא משקלה של המילה **דְּבִקָּה** (קבוצת כלי רכב הנעים סמוכים זה לזה). על משקל זה חודשו **נְסוּעָה** (קילומטרז'), **דְּחִסָּה** (מספר מרבי של בני אדם שרכב יכול להכיל) ו**וְלְקוּחָה** (כלל הלקוחות, כלל הנוסעים בתקופה נתונה).

בדומה למשקל גם סיומת יכולה ליצור סדרה, ואם בתחבורה עסקינן הסיומת השלטת היא סיומת **ית**. אותה **מכונית** שהחלה כשם תואר נעשתה בניין אב לשורה של כלי תחבורה, חלקם ותיקים יחסית, כמו **מונית**, **טיולית**, **כַּבֵּאית**, **מְכַלית**, **מְשֵׁאית**; וחלקם חדשים ועדיין לא מוכרים: **הִסְעִית** (שאטל), **חִטְפְּנִית** (ח'אפֶר), **מְטַעֲנִית** (טְנֶדֶר), **מְשִׁטְחִית** (פלטפורמה), **מְשִׁלּוּחִית** (ואן מסחרי), **צוֹתְאִית** (קרפול) ו**תְיִירִית**.

ובתחום כלי הרכב יש גם סדרת מונחים שנוצרו מהלחם או הרכב עם המילה **נוע**. לאחרונה עלה לכותרות ה**קְרוֹנוֹעַ**, ואליו מצטרף הוותיק בחבורה **אוֹפְנוֹעַ**, ואחריו ה**קְטָנוֹעַ** (וספה) וה**תְּלַתְנוֹעַ**, ה**קְלָנוֹעַ** (טוסטוס) והשם המסחרי שהפך למילה כללית **קְלָנוֹעִית**, **מְעוֹנוֹעַ** (קרוון נייד) ואחרון חביב **רְכִינוֹעַ** (סגוויי), והיה מי שהציע לחדש לגלגיליים הממונעים (=קורקינט חשמלי) "**גלגיננוע**".

במונחים שהזכרתי כאן יש כאלה שכבשו את מקומם מזמן ויש חדשים זה מקרוב באו. מה יעלה בגורלם של אלה האחרונים? האם הנווטן ינצח את הג'י-פי-אס? האם היסעית תשתגר על לשוננו במקום שאטל? האם נסועה תירש את קילומטרז'? ימים יגידו, אבל גם אם בעוד שנה או שנתיים עדיין יאמרו סגוויי וטנדר, רמפה ולוקייטור – עדיין אין להספיד את חלופותיהם העבריות.

שיווי משקל

אבוא עתה להציע שתי תובנות מן העיון החטוף שעשינו כאן יחד במונחים העבריים, המבוססות כמובן על תמונה מקיפה הרבה יותר.

התובנה האחת היא הצורך הפנימי של השפה באיזון, בשיווי משקל – בין הרכיב המקורי ובין הרכיב החדש. גודש של מילים זרות יוצר ניכור וחוסר נוחות אצל הדוברים – בין שהם יוצרי הטקסט ובין שהם נמעניו. הצטברות של מילים לועזיות בתחום מסוים תהיה הכוח המניע להיווצרותן ולקליטתן של מילים עבריות בתחום. במידה דומה גודש של מילים חדשות – עבריות ככל שיהיו – בהיותן לא מוכרות, גם הוא אינו נוח לדוברים. לכן קיימת תנועה מתמדת – אטית למדיי – של סילוק מילים לועזיות וקליטת מילים עבריות מצד אחד, וחדירה בלתי פוסקת של מילים לועזיות חדשות, כפי שאפשר להיווכח משתי הרשימות האלה, האחת מעיתון הפועל הצעיר משנת תרע"ד (1914), והשנייה מתוך עיתונים בני ימינו:

האקדמיה ללשון העברית

- אינציאטיבה, אוטוריטט, קולטורה, אגיטציה, פרוצס, אינסטרקטור, קונפריציה, פרוגרמה, פרובלימה, דימוניסטרציוני, אכספלואטטור.
- קונצפטואליזציה, אינטרדיסציפלינרי, גלובלי, טייקון, קופירייטר, סלבו, מולטיטסקינג, אטרקציה, אינטרסנטי, פרזנטור, מינגלינג.

במילים אחרות: החלפת מילים לועזיות בחלופות עבריות הכרחית כדי לפנות מקום למילים הלועזיות המתדפקות על דלתנו. התמונה בכל רגע נתון עשויה להיות זהה מבחינת כמות המילים הלועזיות, אלא שהמילים הללו מתחלפות כל הזמן.

סף הקבלה

תובנה נוספת: אם נאסוף את כל המילים והמונחים שחודשו במהלך מאה ועשרים השנים האחרונות, השנים שבהן העברית הפכה ללשון אופפת כול – נקבל רשימות ארוכות של מילים שלא עברו את סף הקבלה (נאליהן מצטרפות מילים שהזמן איבדן, כלומר הטכנולוגיה המשתנה מחקה אותן מן המפה הלשונית, כמו מונחים בדפוס ובצילום). יש כאן מעין בררה טבעית – שמשותפים בה משתנים רבים, ואלה קובעים מה ייקלט ומה ייפלט, מה ישתרש ומה ייורש וייעלם בתהום הנשייה. ניקח לדוגמה את רשימת החלופות שיצחק אבינרי מונה בספרו "כבושי העברית בדורנו" **למזחלת: גררה, שחלקה, משלגה וממשכה**. זכתה המזחלת שחידש ביאליק, וכל השאר אבדו. אבל חידושים רבים של ביאליק לא שרדו – בהם חידושו כסופר ובהם חידושו כאיש ועד הלשון, כמו **מעפל** (מעשה גבורה), **טפל** (דבק לחלונות), **מחרסת** (כלי לסלט), **מגרה** (נגרייה) ו**מסרה** (מנסרה). קל לערוך רשימה של חידושי בן-יהודה שנדחו, כגון **אבחמץ** (חמצץ), **עמונות** (דמוקרטיה), **פרקה** (דוויזיה), **מדלק** (גרמור) ו**מקולית** (גרמופון). אסתר גולדנברג, במאמר שפרסמה לאחרונה, מונה חידושים רבים מעיתונו של איתמר בן אב"י "דואר היום". אחדים מהם נקלטו כמו **כייס**, **ביטאון**, **קולנוע** ו**מועדון**, ואחרים לא, כגון **ממונאי** (בעל הון), **מעגמה** (טרגדיה), **רוניי** (מלודי), **אבידעה** (אקדמיה), **חופשני** (ליברלי), **מיתקף** (פמפלט) ו**ותחדיד** (קריקטורה). ואין הראשונים שנקלטו יפים בהכרח מן האחרונים שנדחו, אלא בעיקר מזלם הטוב הוא שעמד להם לראשונים ולא עמד לאחרונים. כל מי שרק מרפרף במילון אבן-שושן למהדורותיו יכול להתרשם ממספר רב של מילים מחודשות שמעולם לא שָׁמְעָן באוזניו. במילים אלו חידושים יחידאיים פרי עטם של סופרים ביצירותיהם, כגון "אֶהְבֵּן" (שלונסקי), "גֶּלֶשׁ" שעה" (יזהר), "תְּשֻׁרְגָת" (פיכמן); ומונחים שהוצעו אך לא נקלטו, כגון **מתבל** (קטשופ) ו**נפסאי** (פסיכולוג). אומר בהזדמנות זו שמקצת המילים שאברהם אבן-שושן שקד ללקטן ואינן מוכרות לרבים מתקיימות בחוגים מקצועיים מצומצמים, כגון **ממשה** (=מבדוק צף) ו**מבצרה** (כלי לבצירת ענבים). עוד חידושים רבים שלא זכו להיקלט – לצד מונחים השגורים כיום בפי כול – ימצאו המעיינים באתר מונחי האקדמיה במרשתת, שכונסו בו כל מילוני ועד הלשון והאקדמיה.

אבל אל דאגה. הבררה הטבעית הזאת מותירה אחריה די והותר מונחים עבריים. וכדי להשתכנע שאותן דוגמאות גדושות לעז שפתחתי בהן – שדליתי אותן במאמץ לא קטן – אינן משקפות את מצב העברית היום, אני מזמינה אתכם למשל לעיין בחשבון הבנק המקוון שלכם. הכול, כמעט הכול, על טהרת העברית: ניירות ערד, פיקדון, חיסכון, אשראי, חשבון עובר ושב, הלוואה, משכנתה, זכות, חובה, יתרה, עמלה, הקצאה, קופת גמל, ריבית, מזומן, הפקדה והשקעה, ורק שתיים-שלוש מילים

האקדמיה ללשון העברית

לועזיות: צ'ק ופנסייה ואובליגו – שגם להן יש חלופות עבריות: המחאה, גמלאות, וחבות כוללת. ורק כשצריך לפרסם ולשווק משתלטת הלשון הזרה, למשל: "הלוואת דיגיטל באמצעות אפליקציית ileumi באייפון".

לכתחילה יכולנו לחשוב שבעשורים הראשונים של המאה העשרים שבהם פתחתי היה צימאון גדול יותר למונחים עבריים, ואילו היום מי בכלל צריך מינוח עברי. ואולם התמונה שניסיתי לתאר לפניכם – ממש על קצה המזלג – אינה מאשרת את זאת, הן במה שנוגע לעבר הן במה שנוגע להווה. הדוגמאות של מונחים שלא נקלטו בעבר אך משמשים כיום, ושל מונחים שנוצרים כל העת – באקדמיה ומחוצה לה – שמניתי כאן לעיפה – מלמדות על יציבותה, על חיותה ועל חיוניותה של העברית.

ולא נותר אלא להזמין אתכם ואת כל דוברי העברית לצרנך את המינוח העברי. זה זול, זה איכותי, וזה שלנו.